

عنوان:

تجربه ای از توانمند سازی جوامع محلی با بهره گیری از فنون مشارکتی، برای حفاظت پایدار منابع طبیعی در منطقه کالپوش

نویسندگان:

حسینعلی متولی^۱

احمد رضوانفر^۲

۱ - کارشناس ارشد آموزش و ترویج کشاورزی، مدیر آموزش، ترویج و مشارکت مردمی منابع طبیعی استان سمنان

۲ - دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی - دانشگاه تهران

Email:hossein_motevali@yahoo.com

چکیده:

منابع طبیعی تجدید شونده در ابعاد مختلف زندگی بشری نقش به سزائی ایفا می نماید. در اغلب کشورهای در حال توسعه از جمله ایران در اثر رشد فزاینده جمعیت و عدم آگاهی کافی مردم سطح منابع طبیعی به شدت کاهش یافته است. به هر حال، این روند تخریب در کشور ما نگران کننده است. لذا استفاده از توان و مشارکت مردم با توجه به گستردگی فعالیت ها... و لزوم نظارت در پی گیری طرح ها و پایدار نمودن فعالیت های حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی الزامی است. این پروژه که نمونه ای از یک کار مشارکتی تلقی می شود، دخالت دادن تمام ذی نفعان جوامع محلی را به معنای واقعی در فرآیند پروژه برای حفاظت پایدار از عرصه های منابع طبیعی تجدید شونده مد نظر داشت. براساس روش شناسی تحقیق که مبتنی بر استفاده از رهیافت مطالعات کیفی بود، ابتدا ضمن بازدیدهای میدانی و بررسی اولیه با کارشناسان مربوطه و نیز نشست با مسئولین منطقه ای با روستاهای مورد نظر وارد و در مرحله اول توجیه پروژه معرفی تیم پروژه، اهداف، به مرحله اجرا گذاشته و دستاوردهای مورد انتظار تشریح گردید. در مرحله دوم اطلاعات پایه و ترسیم نقشه های روستا انجام و سپس ضمن اعتمادسازی و مشارکت جوامع محلی در کار گروهی، مراحل نیاز سنجی، تحلیل مشکلات، ارائه راهکار و تبدیل هریک از آن راهکارها به طرح های کاربردی انجام شد. تجزیه و تحلیل مشکلات، تشکیل گروه، انتخاب سر گروه ها تشکیل کارگاه های آموزشی گروه (مزایای گروه - پویائی در گروه...) در مرحله بعد انجام گردید. در مراحل بعدی کارگاه پروژه نویسی، کارگاه تعیین سود و زیان و ارائه طرح ها با ویژگی های خاص پی گیری گردید. یافته های تحقیق نشان داد که مردم محروم می توانند و باید بتوانند از تحلیل واقعیت های خود به توانمندی برسند و بتوانند در این فراگرد مداوم تحلیل واقعیت ها هر چه بیشتر کنترل سرنوشت زندگی خود را در دست بگیرند.

واژگان کلیدی: توانمند سازی - منابع طبیعی تجدید شونده - جوامع محلی - توسعه پایدار، حفاظت پایدار منابع طبیعی، مشارکت

مقدمه:

امروزه حیات بشری همچون گذشته در حال حرکت به سوی تعالی و تکامل خردمندانه و بلوغ مدنی است و از نشانه های بارز این فرآیند تکاپوی نهادی و اجتماعی مبتنی بر مشارکت، گفت‌وگو، تعامل و حمایت متقابل در عرصه های مختلف از جمله زیست محیطی از سطوح محلی تا بین المللی و پرهیز از رویه های مرسوم اقتدار گرایانه، دیوان سالاری و بطور کلی متمرکز است. با چنین رویکردی پروژه توانمندی سازی جوامع محلی در تعدادی از روستاهای منطقه کالیپوش استان سمنان به اجرا درآمد و این نوشتار بیان فرآیند این توانمند سازی می باشد.

آنچه از پایداری منابع طبیعی در بستر توسعه قابل ذکر است در نظر گرفتن دیدگاهی سیستمی به طبیعت و توجه به عوامل موجود در این سیستم است که بی شک نقش انسان به عنوان متغیری اساسی جلوه گر می نماید. بنابراین هر گونه برنامه ریزی در جوامع انسانی نیازمند منظور نمودن پایداری همه اجزاء سیستم می باشد. یکی از راهکارهای رسیدن به این هدف توانمند سازی جوامع محلی با بهره گیری از فنون مشارکتی در جهت استفاده از توان فنی، مدیریتی و دانش بومی جامعه محلی می باشد. تجارب مختلف ثابت کرده است این توجه به پایداری محیطی می تواند ما را در رسیدن به توسعه اقتصادی و اجتماعی جامع نگر کمک نماید (کیلتون اندرو و همکاران، ۱۳۸۳). امروزه از توسعه پایدار به مفهوم رفع نیازهای نسل امروز بدون تخریب امکانات نسل آتی در برآورد نیازهایشان نام برده می شود.

الیوت (۱۳۸۷) معتقد است توسعه پایدار توسعه ای است که در آن تأمین نیازها و رضایتمندی افراد همراه با افزایش کیفیت زندگی انسان مدنظر است. و در مفهوم عام تر توسعه پایدار شامل کمک به مردم خیلی فقیر است، زیرا آنها بدون هیچ اراده و اختیاری بیش از دیگران به تخریب محیط می پردازند. به همین ترتیب تونمندی سازی فرآیندی است که در آن افراد یک جامعه با شرکت در کارگاه های آموزشی - مشورتی نیازهای خود را بیان، اولویت بندی و خود راهکارهایی برای حل مشکل مطرح می نمایند و به عبارتی تولید توان و فکر برنامه ریزی را در مردم ایجاد می کند. توانمند سازی پدید آوردن احساس ابراز وجود در فرد می باشد. آنچه که زمینه موضوع مطالعه را تحت تاثیر قرار می دهد منابع طبیعی و جامعه محلی است. منابع طبیعی شامل جنگل ها، مرتع و عرصه های بیابانی و حوزه های آبخیز یک منطقه که انسان در بوجود آمدنشان نقشی نداشته و در صورت استفاده صحیح قابلیت تجدید شدن را خواهند داشت. جامعه محلی کلیه افراد ساکن در روستاها که دارای وجه نظرات و خرده فرهنگ های مختلفی می باشند که در راستای فعالیت روزمره خود، عرصه های منبع طبیعی به صورت مستقیم یا غیر مستقیم سر و کار دارند (داتا و ویگرو، ۱۹۹۸).

حفاظت منابع طبیعی و نقش مشارکت های مردمی در آن از دیگر کلیدواژه های اصلی موضوع مورد مطالعه هست که بایست روی آنها مانور کافی داده شود. حفاظت منابع طبیعی شامل مجموعه اقدامات فیزیکی و غیر فیزیکی برای حفاظت از عرصه های منابع طبیعی که همه فرآیند آن توسط مردم آگاهانه، به نحوی انجام می شود که ضمن بهره داری از مواهب آن هیچگونه تخریبی بر پیکره منابع طبیعی وارد نسازد و برای نسل های بعدی حفظ شوند (متولی، ۱۳۸۱). واژه مشارکت یکی از واژه های کلیدی در فرهنگ توسعه شده است و هنوز برداشت یکسان و مشخصی از مفهوم مشارکت وجود ندارد. برخی مشارکت را دخالت و همکاری داوطلبانه مردم در پروژه ها عده ای حساس سازی مردم جهت افزایش قدرت پذیرش آنان در برابر پروژه های توسعه ای یا دخالت مردم در توسعه و تکامل خود، زندگی شان و محیط زیست خودشان می دانند (شعبانعلی فمی و همکاران، ۱۳۸۳). مشارکت در این پژوهش یعنی دخالت آگاهانه مردم جوامع محلی برای تدارک

اقدامات هماهنگ و مستمر در جهت حفاظت از منابع طبیعی به نحوی که ضمن برخورداری از مواهب آن، برای نسل های آینده نیز حفظ نمایند.

مواد و روش ها

- معرفی منطقه مورد مطالعه

منطقه کالپوش در شمال شرقی استان سمنان و در شهرستان شاهرود بخش میامی واقع است که شامل ۱۲ روستا می باشد که از این تعداد ۴ روستای نام نیک، رضوان، حق الخواجه و باغچه در پروژه توانمند سازی مذکور قرار گرفتند تا با کمک جوامع محلی روستاهای مذکور ضمن تمرین جلب مشارکت مردمی و محلی در مدیریت پایدار عرصه های منابع طبیعی از طریق توانمند سازی این جوامع زمینه های توسعه پایدار روستایی نیز فراهم شود.

مساحت منطقه کالپوش ۷۰۰۰۰ هکتار بوده که از مرکز شهرستان ۱۸۶ کیلومتر فاصله دارد و راه ارتباطی منتهی به روستاهای چهارگانه فوق آسفالته می باشد.

_ وضعیت اقتصادی و اجتماعی منطقه

ساختار اجتماعی روستاهای منطقه کالپوش دارای قدمت طولانی و هریک دارای فرهنگ و ساختار ویژه خود می باشند. مهمترین منابع درآمدی روستاهای کالپوش کشاورزی و دامداری می باشد. در گذشته یک اقتصاد بسته و خودکفا در این روستاها وجود داشت و شیوه کشاورزی آنها سنتی که معمولاً به علت توپوگرافی خاص منطقه و شخم در جهت شیب توسط کشاورزان سبب فرسایش و کاهش بازدهی خاک منطقه شده است. کشاورزی غلط و معیشتی و وفق فرهنگ زیست محیطی سبب شده است که مردم ناآگاهانه جنگل ها را تخریب و از بین ببرند. عدم وجود دامداری نیمه صنعتی - کمبود و گرانی علوفه سبب عدم تعادل دام و مرتع و فشار بیش از حد به مراتع شده و آن را در معرض نابودی قرار داده است.

صنایع دستی نیز در روستاهای مذکور رواج دارد اما مانند گذشته رونق ندارد. امکانات و خدمات رفاهی موجود در روستاهای منطقه شامل جاده دسترسی به روستا، آب، برق و مخابرات، مسجد و حمام و مدرسه می باشد و تعدادی از روستاهای آن لوله کشی گاز انجام شده است.

_ مراحل اجرایی تحقیق

آنچه در راستای توانمند سازی روستاهای مذکور مهم بود به نظر می رسید ارتقاء معیشت، حفظ کرامت انسانی، افزایش تولید و توسعه پایدار با حفظ منابع طبیعی منطقه به روش مشارکتی بود. فنون مشارکتی در واقع متدهایی برای برانگیختن جوامع در فرآیند تصمیم سازی، برنامه ریزی و اجرا همراه با نگهداری است (چمبرز، ۱۹۹۴). بررسی های مختلف نشان می دهند که موانع اصلی مشارکت مردم در منابع طبیعی شامل موانع عملی، موانع فرهنگی و ساختاری است و مشارکت زمانی قابل تحقق بود که در راستای ایجاد انگیزه مشارکت باشد. از جمله فونونی که در فرآیند توانمند سازی جوامع محلی حوزه کالپوش مورد استفاده قرار گرفت روش ارزیابی مشارکتی روستایی (Participatory Rural Appraisal) یا PRA بود که بر اساس آن گفتگوی دو جانبه شروع و اطلاعات جمع آوری و افراد جامعه محلی با خودباوری ایده های و طرح های خود را برای توسعه پایدار منطقه ارائه نمودند. در این راستا با استفاده از فنون مشارکتی مخلف نظیر بازدیدهای

میدانی مشارکتی، جلسات بحث گروهی، پیمایش زمانی و مکانی و مصاحبه های غیرساختارمند (سرن، ۱۹۹۱، چمبرز، ۱۹۹۴ و دتا و ویگرو، ۱۹۹۸) مراحل زیر به اجرا گذاشته شد:

الف - بررسی اجمالی وضعیت موجود در جامعه هدف

برای اجرای یک برنامه توانمند سازی در هر جامعه ای، هر قدر هم که کوچک باشد، بررسی های مقدماتی در جهت روشن شدن وضعیت موجود آن جامعه ضروری است. این بررسی ها شامل موارد زیر بود:

۱- بازدیدهای میدانی و بررسی اولیه با کارشناسان مربوطه

در این بازدیدها ضمن اطلاع از موقعیت کامل جغرافیایی و فعالیت های مورد نظر ۴ روستای منطقه کالپوش بررسی و نیز فعالیت های اقتصادی اجتماعی موجود و بررسی سیاست های دولتی در جامعه هدف و سایر اطلاعات لازم اخذ گردید.

۲- نشست با مسئولین و کارگزاران دولتی حوزه کالپوش (تبادل نظر و بررسی های دیدگاه ها و نقاط اشتراک)

بر این مبنا اعتمادسازی و توجیه پروژه (شامل معرفی تیم پروژه، اهداف، مراحل اجرا، دست آوردها) انجام شد. همچنین بیان وضعیت منطقه کالپوش، رسیدن به اتفاق نظر نسبی در خصوص تعامل بخش های مختلف در شهرستان برای همسو کردن روستاییان با اهداف مورد نظر و ارائه راه حل های کاربردی، تعیین محل اجرای طرحها، برنامه ریزی بر اساس شغل اصلی مردم منطقه، طراحی مدلی برای هماهنگی مسئولین در تحقق هدف ها. و در این بخش پرسش هایی به شرح زیر مطرح و پاسخ های آن نیز جمع بندی شد:

عامل های تخریب منطقه کالپوش چیست؟ - منظور از توسعه چیست؟ - سازه های موثر در پایداری اجتماعی و فرهنگی کدامند؟ - سازه های موثر در پایداری اقتصادی چیست؟ - سازه های موثر بر پایداری عوامل محیطی کدامند؟ - بسیج جوامع محلی به چه عواملی بستگی دارد؟ - چرا باید استراتژی مدیریت داشته باشیم؟ - بسیج جوامع محلی تحت لوای این مدیریت چرا و چگونه می تواند تحقق یابد؟ - ظرفیت های لازم برای بسیج جوامع محلی شامل چه مواردی هستند؟ - به راهبردهای اساسی شبکه ای، حمایتی و حفاظتی چگونه توجه میشود؟ - اطلاعات مرتبط با فرایند توانمند سازی با چه شیوه ای جمع آوری و پردازش کنیم؟ - شرایط گروه پردازش و ترکیب آن برای حوزه کالپوش چیست؟

البته ذکر پاسخ ها از حوصله این مقاله خارج است و در فرایند مذکور به کار گرفته شد.

ب- برگزاری کارگاه های آموزشی

در ادامه برای رسیدن به اهداف اختصاصی اقدامات و کارگاه های آموزشی زیر به ترتیب به انجام رسید:

- برگزاری کارگاه جمع آوری اطلاعات پایه و ترسیم نقشه

- کارگاه نیاز سنجی و اولویت بندی آن

- مشارکت در کار گروهی

- کارگاه تجربه و تحلیل مشکلات (ترسیم درخت مشکلات)

- کارگاه ارائه راهکار برای رفع مشکلات

- کارگاه تبیین اهداف رفتاری
- تشکیل گروه و انتخاب سر گروه ها
- آموزش مزایای تشکیل گروه
- سازماندهی و مدیریت در گروه
- پویایی در گروه، تفاوت ها و شباهت ها در گروه
- آموزش پروژه نویسی و طرح نویسی
- کارگاه تبیین جدول سود و زیان (برآورد هزینه ها - امکان سنجی - بازاریابی)
- تشکیل صندوق - مزایای پس انداز - مشارکت مالی
- مدیریت مالی - کار با دفترچه های صندوق - جلب مشارکت مالی مردم در صندوق
- استخراج طرح های ارائه شده در صندوق ها
- آموزش کارآفرینی بر اساس نیاز مردم
- بازدید از نمونه های موفق

اجرای تمام مراحل برشمرده بالا بر اساس این هدف کلی بود که در قالب تونمندسازی فردی و گروهی مدلی برای پایداری منابع طبیعی منطقه پیدا نماییم و مشارکت مردم در مدیریت پایدار این منابع مد نظر بود. حال به بررسی مهمترین بخش های این فرآیند می پردازیم:

گام اول: نشست با مسئولان جوامع محلی

در گام اول پس از ورود به روستا و با هماهنگی قبلی با اعضاء شورای روستائی و دهیاری ها و با حضور معتمدین محلی جلسه ای برگزار گردید و پس از معرفی پروژه در مورد اهداف و دستاوردهای احتمالی مباحثی مطرح که مخالفت بعضی از افراد را در بر داشت اما با وساطت معتمدین دیگر و توضیحات بیشتر مقاومت آنها کمتر شد همچنین تاریخ جلسات بعدی و ساعت آن با جمع مذکور هماهنگ و از طریق بلندگوی مساجد به مردم اطلاع رسانی شد.

گام دوم: برگزاری کارگاه اعتماد سازی و توجیه پروژه

در این بخش ضمن توضیحات بیشتر و کامل در مورد اهداف، مراحل اجرا و نتایج مورد انتظار برای مردم ارائه گردید و از آنان خواسته شد نظرات خود را در مورد برنامه بیان کنند. هنوز افراد نا امید که ساز مخالف می زدند وجود داشتند و گاهی سعی در خارج شدن از جلسه به همراه افراد نزدیک و فامیل خود داشتند. البته ذهنیت های منفی گذشته به عملکرد ادارات دولتی به همراه سایر عوامل در این امر بسیار مؤثر بود.

گام سوم: کارگاه شناخت روستا و ترسیم نقشه آن

این نقشه در سه بعد موقعیت روستا در استان - موقعیت طبیعی و منطقه ای کالپوش و موقعیت داخل هر روستا

برای انجام بررسی های لازم به روش مشارکتی (PRA) شیوه هایی موجود است که باید به وسیله مردم و با کمک مروجین به عنوان تسهیل گر اجرا شود و نتایج مورد نظر به دست آید. به عنوان مثال هنگامی که مروج برای کمک به مردم، وارد روستا می شود، پس از آشنایی مقدماتی و گردش در روستا و مشاهده و گفت و شنود با روستائیان برای شناخت وضعیت موجود می تواند با کمک مردم روستا تکنیک هایی را مانند ترسیم نقشه، نگارش سیر تاریخی روستا، تهیه تقویم فعلی کارهای جاری و بررسی نهادها و تشکل های بومی و سنتی و . . . به مورد اجرا گذارد. نقشه اجتماعی و موقعیت روستا با مشارکت روستائیان و در محیطی دوستانه و صمیمی ترسیم و اطلاعات مفیدی را در زمینه ساخت درونی و اجتماعی جامعه اخذ گردید و همچنین در ذهن روستائیان تصویر منسجم و جامعی از روستا شکل گرفت و کمک بزرگی به ایجاد روحیه جمعی و مشارکتی نمود و مردم روستا در یک تمرین جمعی به شناختی اجمالی دست یافتند. ضمن اینکه این کارگاه به کارگزاران دولتی به شناخت بهتر از این مناطق کمک می کند.

گام چهارم: کارگاه نیازسنجی و اولویت بندی آن

در این کارگاه با جلب اعتماد نسبی مردم نیازها و مشکلات خود را بیان و سپس دسته بندی و سپس اولویت بندی می نمایند. نیازسنجی در روستاهای مورد نظر به روش گروه بندی و مشورتی انجام شد و شرکت کنندگان به گروه های ۸-۷ نفری تقسیم شدند و با مشورت بین گروهی و با راهنمایی تسهیل گر نیازها را تعیین و در برگه های مربوط به گروه خود نوشتند که نیازها پس از دسته بندی شدند که بیشتر در بخش کشاورزی و دامداری، عمرانی و فرهنگی بود که برای هر بخش حداقل ۵ نیاز توسط گروه ها ذکر گردید. و در نهایت ۳ نیاز مهم تر که منافع آن برای تمام مردم باشد برای پیگیری تعیین نمودند. برای مثال در روستای نام نیک نیازهای اساسی ۱- اصلاح کشاورزی و افزایش درآمد ۲- ایجاد دامداری های نیمه صنعتی و ۳- احداث سیل بند نهایی و مطرح گردید.

گام پنجم: برگزاری کارگاه تحلیل مشکلات و ارائه راهکار

در این کارگاه ها مردم در مورد حل هریک از نیازها و مشکلات اولویت بندی شده و اساسی خود راهکار را ارائه کردند. برای فهم مسئله توسط روستائیان مثال های ساده ای از مشکلات روزمره بیان و پس از توجیه کامل هر گروه مشکلات اساسی و ریشه ها و نتایج حاصل از این مشکل در قالب «درخت مشکلات» ترسیم گردید و بر اساس آن راهکارهایی ارائه نمودند از جمله تشکیل صندوق پس انداز محلی.

گام ششم: کارگاه تشکیل گروه

در این کارگاه ها بر اساس راهکارها و موارد مطرح شده در گام پنجم گروه ها تشکیل و به روش ADIDS اجرا شد و سرگروه هایی برای پی گیری مسائل مربوط به گروه خود را انتخاب کردند. در ادامه این کارگاه ها آموزش هایی نیز با محوریت شیوه های کار گروهی به آنها ارائه شد و سپس با بارش افکار در مورد مزیت های تشکیل گروه صحبت و تفاوت ها و شباهت ها در گروه و لزوم توجه به آن تأکید گردید. در بعضی از روستاها ناامیدی و احساس منفی شدیدتری وجود داشت و برای کاهش آن نمایش گروهی صفات و نقش ها در گروه اجرا گردید.

گام هفتم: کارگاه تشکیل صندوق

برای هدفمند کردن حضور و مشارکت اعضاء جامعه محلی و تقویت مالی آنان و نیز تمرین مدیریت مالی و اجتماعی در این مرحله مبادرت به بیان تجارب صندوق های محلی (در سطح کشور و نیز روستای نردین کالپوش) و مزایای تشکیل صندوق اقدام شد که در هر روستا بنا به آمادگی و شرایط خاص افراد نحوه عضویت و میزان آن و سایر مسائل تعیین و مطالب مذکور به تأیید و امضاء اعضاء و شورای روستایی قرار گرفت و رسمیت یافت.

گام هشتم: کارگاه تکمیل پروژه:

در این کارگاه تمام گروه ها طرح های خود را بررسی کردند و مشخصات متقاضیان و طرح خود را اعلام و نکات خواسته شده برای طرح ها از جمله ۱- نام طرح، مشخصات و اعضاء ۲- محل اجرا با مشخصات کامل ۳- اهداف طرح و اینکه طرح مربوطه به دنبال حل چه مشکلی است و چه تغییری در روستا بوجود می آورد ۴- بیان نقاط قوت و ضعف طرح در قالب سؤال چرا این طرح را انتخاب کردید؟ (نقاط قوت) و چه مشکلات و موانعی در اجرای طرح دارید؟ (نقاط ضعف) و چه امکاناتی برای اجرای طرح در اختیار دارید؟ .

گام نهم: کارگاه تبیین اهداف رفتاری

اهداف رفتاری یا نتایج غایی حاصل از تمام تلاش ها در گام های قبلی به صورت ملموس بیان گردیده به عبارت دیگر تمام اقدامات گروهی انجام شده تبدیل به فعل رفتاری خاصی شده که مورد انتظار پروژه توانمند سازی است. یعنی هدف کاملی که فاعل ۰ زمان - چگونگی - کمک چه کسی و فعل مشخصی را در خود دارد. هدف های رفتاری قابل سنجش و ارزیابی دقیق هستند. برای مثال دو نمونه از هدف رفتاری در روستا های نام نیک و باغچه به شرح ذیل بیان می شود:

مثال اول: « زنان روستای نام نیک با ایجاد صندوق در زمان ۵ ماه با همکاری فکری و مشارکت مالی بتوانند در جهت رفع مشکل و اعطای وام خرد در بهار سال آینده کمک و با هم بکوشیم. »

مثال دوم: « ما زنان و مردان برای تقویت پوشش گیاهی و درآمدزایی بر اساس طرح پیشنهادی مصوب نسبت به کاشت بذر و نهال مختلف از جمله یونجه، گل محمدی و گونه های مناسب دیگر در زمین های خود به شکل آزمایشی و در مرحله دوم در سطح ۵ هکتار اقدام نماییم. »

گام دهم: کارگاه تعیین سود و زیان (برآورد هزینه - امکان سنجی - بازاریابی)

اکنون که سطح آگاهی جامعه محلی به حدی رسیده است که باید اقدام به اجرای طرح ها و فعالیت اقتصادی و خروج از اقتصاد معیشتی و سنتی بروند، لذا در این کارگاه ابتدا در مورد ایجاد یک فعالیت جدید باید امکان سنجی نماییم صحبت شد. یعنی امکانات لازم برای انجام آن کار را فراهم کنیم. برای فهم بهتر مثال ساده آشپزی و مواد و مهارت مورد نیاز آن بیان شد. سپس افراد در مورد فعالیت های خود مثال هایی زدند برای مثال برای درختکاری یا برای خیاطی چه امکانات و مهارت ها باید وجود داشته باشد مواردی را بیان کردند.

سپس مسئله بازاریابی توضیح داده شد از جمله اینکه اگر تمام امکانات فوق فراهم شود محصول تولید گردید اما به فروش نرسد باید چه کنیم؟ در ادامه مهمترین نکات برای جوامع محلی در زمینه بازاریابی بیان شد که شامل: ۱- کیفیت محصول ۲- در دسترس بودن بازار و قیمت تمام شده و در نهایت در مورد طرح های قبلی هزینه ها، امکان سنجی و بازاریابی آن بحث و تبادل نظر انجام شد.

گام یازدهم: کارگاه مدیریت مالی با دفترچه های صندوق

پس از تشکیل صندوق و آشنایی مقدماتی با نحوه تعیین سود و زیان و سایر مسائل مالی و در جهت پایداری صندوق های محلی تشکیل شده نحوه کار با دفترچه ها و چگونگی افتتاح حساب، دفتر مالی و تعیین مسئول صندوق شرح داده شده و نیز انتخاب یک نفر نماینده مالی انجام شد. در پایان نحوه درآمدزایی نحوه اعطای وام به اعضاء توضیحات لازم ارائه گردید.

دستاوردها:

- ۱ - تشکیل ۹ صندوق محلی با عضویت اغلب روستاییان و گروه ها در روستاهای هدف.
- ۲ - جمع آوری اطلاعات پایه (اجتماعی - اقتصادی - فرهنگی و تاریخی) از روستاهای مذکور.
- ۳ - تهیه فهرست نیازها و مسائل و مشکلات اساسی مردم منطقه و قابل ارائه به دستگاه های اجرایی استان سمنان.
- ۴ - تهیه و تدوین طرح های کاربردی (بر اساس نیاز و پتانسیل واقعی منطقه) .
- ۵ - توانمند سازی فردی (آگاهی از توان و موقعیت محیط اطراف خود، یافتن قدرت تجزیه و تحلیل و قدرت برنامه ریزی و تصمیم گیری، هم افزایی و تشکیل گروه...)

نتیجه گیری

توانمند سازی جوامع محلی به بهره گیری از فنون مشارکتی، ایجاد شور و شوق تفکر جمعی و ایجاد خودباوری در این جوامع را تقویت می کند. اجرای این روش سهل و ممتنع می باشد. اما به هر حال اجرای توانمند سازی در هر جامعه از جمله جامعه محلی می تواند نسیمی آگاهانه بخش برای آن جامعه محسوب می شود و تجربه عملی اخیر حاکی از آن است که رسیدن به اهداف بلند مدت توسعه پایدار در جامعه محلی نیاز به صبر، عشق، کار مدت دار و طولانی داشته تا تقویت فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی را در این جوامع به سرانجام برساند. از سوی دیگر فرآیند توانمندسازی در روستاهای هدف در این پروژه نشان داد که به ویژه در تشکیل گروه یا تشکل های محلی که یکی از نیازهای اساسی برنامه ریزی مشارکتی می باشد بسیار موضوعی ضعیف می باشد. انجام آن در زمینه های مالی بسیار مهم و ضروری می باشد.

از جمله نتایج دیگر این فرآیند آن است که روستاییان در انتخاب نماینده از بین خودشان حساس هستند و مهم تلقی می نمایند. لذا انجام مراحل انتخاب نمایندگان در قابل طرح سؤالات مختلف، انتظارات از نمایندگان و بالعکس مشخصات نمایندگان و غیره باید مطرح شوند و با دقت و حوصله به عمل برسند.

هماهنگی تسهیل گران و همه دست اندرکان مستقیم و غیر مستقیم پروژه حول یک محور واحد، بسیار ضروری است به طوری که هر گونه عدم هماهنگی در این زمینه باعث شکست در برنامه خواهد شد. در نهایت اینکه سازماندهی مشارکت جوامع محلی بسیار سخت ولی تلاشی پایدار محسوب می گردد و ادامه آموزش ها و حفظ ارتباط مستمر با نمایندگان این جوامع به لحاظ انجام فرایند باز خورد و حمیت های روانی در موفقیت بیشتر این روند بسیار حائز اهمیت است، چون کلید طلایی در فعالیت های ترویجی اینست که بدانیم با محیطی عاطفی سر و کار داریم. و درس آخر اینکه مهمتر از بروز هر تغییری در رفتار جوامع محلی کالپوش تغییر فرهنگی در جهت خود باوری آنها بود.

چشم انداز آینده منطقه کالیپوش:

- بروز تغییرات و توسعه فرهنگی و اجتماعی و بهبود شیوه زندگی
- افزایش پوشش گیاهی و حفظ منابع پایه با مشارکت و کمک مردم
- جایگزینی کشت های چند ساله و پر درآمد مانند گیاهان دارویی و درختکاری

فهرست منابع و ماخذ

- ۱ - الیوت، جنیفر (۱۳۸۷). مقدمه ای بر توسعه پایدار در کشورهای در حال توسعه. (مترجمان عبدالرضا رکن الدین افتخاری و حسین رحیمی) تهران: انتشارات موسسه توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی.
- ۲ - شعبانعلی فمی، حسین، علی بیگی، و شریف زاده، ابولقاسم (۱۳۸۳). رهیافت ها و فنون مشارکت در ترویج کشاورزی و توسعه روستایی. تهران: انتشارات موسسه توسعه روستایی ایران.
- ۳ - کیلتون، اندرو، اوکلی فیتتر و پرات فبرایان (۱۳۸۳). توانمند سازی مردم: راهنمایی برای مشارکت. (مترجم پیروز ایزدی). تهران: انتشارات مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی وزارت جهاد کشاورزی.
- ۴ - متولی، حسینعلی (۱۳۸۱). عوامل موثر بر مشارکت روستاییان در بیابان زدایی. فصلنامه علمی، اقتصادی و اجتماعی جنگل و مرتع شماره ۵۶.

- 5- Cerena, M. M. (ed.), (1991). Putting People First, Sociological Variables in Rural Development, World Bank, New York: Oxford University Press.
- 6- Chambers, R. (1994). Participatory Rural Appraisal (PAR): Analysis of experience. Journal of Agricultural Administration, 20, (1).
- 7- Data, S. K. and Virgo, K. J. (1998). Towards sustainable watershed development through people's participation: Lessons from the lesser Himalaya, Uttar Pradesh, India. Journal of mountain Research and Development, 18, (30).
- 8- McCracken, J.A., Pretty J. and J.R. Conway, J. R. (1998). An Introduction to Rapid Rural Appraisal for Agricultural Development. London: IIED.

An Experience with Local Communities Empowerment Favoring Sustainable Conservation of Natural Resources by Using Participatory Methods in Kalpoush district

H. A. Motavalli and* A. Rezvanfar **

*M.Sc. Agricultural Extension and Education, Manager of Extension Education Bureau, Semnan
Email: hossein_motevali@yahoo.com

** Associate professor, Department of Agricultural Extension and Education, College of Agricultural Economics and Development, University of Tehran, Karaj – Iran
Email: arezvan@ut.ac.ir

ABSTRACT

Renewable natural resources are playing an important role in different aspects of human society. In the most developing countries, as well as Iran, decreased level of natural resources is mainly referred to low knowledge of people of conservation significance. However, this process has made the people worry on the issue. So, it is very essential to develop appropriate types of activities for conservation of natural resources through local communities' participation. Participatory Rural Appraisal approach comprising field trips, expert discussions and other techniques were employed to analyze the results risen up due to dismal failure of conventional top-down methods. In this research, natural resource problems were investigated in two phases: i) briefing project team on goals, process and expected outcomes, followed by ii) gathering information on targeted problems by drawing rural maps, assessing the needs, analysis of problems, and transfer of strategies to applied plans. Different levels of solutions and potential actions were provided in connection with the causes and effects of the recognized problems. Findings of the study showed that deprived people should have and could be empowered by permitting them to analyze their own issues and problems and to find proper solutions to the constraints.

Key words: Empowerment, Natural resources, Local communities, Sustainable development,